

Mehmet Rauf'un Eylül Romanında Mekâna Dair Duygusal Betimlemeler Yoluyla Tematik Bir Analiz

Thematic Analysis via the Emotional Descriptions of Architectural Space in the Novel *Eylül* by Mehmet Rauf

Emine KÖSEOĞLU*

Kübra DURNA**

Öz

Romanda mekân, kimi zaman belirleyici kimi zaman da geçici olmak üzere olay kurgusunda yer alır. Bu kavramın ön plana çıkması durumunda, karakter gelişiminde veya olay anında etkili hale geldiği görülebilir. Türk edebiyatının çok tanınan psikolojik romanı olan Mehmet Rauf'un kaleme aldığı *Eylül* adlı romanda kurgulanan karakterlerin duygu değişimleri ve deneyimleri dolayısıyla mekân algısının nasıl değiştiğini anlayabilmek için roman karakterlerinin içinde buldukları mekânlarla kurdukları bağın, deneyimler, beklentiler ve duygu değişimleri üzerinden tanımlanma biçimleri incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum araştırması, veri analizinde tematik analiz kullanılmıştır. Bu çalışma, tasarlanarak veya tasarlanmadan oluşan mekânların kişilerin psikolojisi üzerinden algılanmasındaki değişimlere işaret etmekte ve roman karakterleri ile bu konuyu örneklendirmektedir. Mekân tasarımında ve algılanmasında en önemli etkenlerden olan, deneyim ve duygu kavramları üzerine yapılan benzer çalışmalar bu araştırmanın önemine işaret etmektedir. Gösterilen yaklaşımla, bakış açısında farklı bir çerçeve yakalamak amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak ise, kuramsal yaklaşımlar ve okumalar üzerinden karakterlerin mekânlarla kurdukları bağ incelenmiştir. Neticede karakterlerin betimlemelerinden yola çıkılarak oluşturulan kodlamalar, birer tema altında toplanmış ve bu temalar üzerinden mekân algısının değişimi gözlemlenmiştir. *Eylül* romanında tespit edilen durumlar üzerinden karakterlerin duygu değişimlerinin mekânı algılamalarına olan etkisi ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mekân algısı, duygular, deneyim, Mehmet Rauf, Eylül

Abstract

In the novels, the place occurs in the plot of the event, sometimes determinant and sometimes temporary. If this concept becomes of importance, it can be seen that it becomes effective in character development or in the process of the event. In order to understand how the spatial perception of the characters fictionalized in the novel *Eylül*, written by Mehmet Rauf, which is a well-known psychological novel in Turkish literature, changes due to their emotional alterations and experiences, the way in which the characters of the novel are defined through their experiences, expectations and emotional changes were examined. In the study, case study, one of the qualitative research designs, and thematic analysis were used in data analysis. This study points out the changes in the perception of the designed or undesigned spaces through the psychology of the people and exemplifies this subject with the characters of the novel. Similar studies on the concepts of experience and emotion, which are the most important factors in space design and perception, indicate the importance of this research. With the approach shown, it is aimed to capture a different framework in perspective. For this purpose, the connection that the characters corroborate with the places through theoretical approaches and readings has been examined. As a result, the codes created based on the descriptions of the characters were gathered under a theme and the change in the perception of space was observed through these themes. The effects of the emotional changes of the characters on the perception of the space have emerged through the situations identified in the novel *Eylül*.

Keywords: Spatial perception, emotions, experience, Mehmet Rauf, Eylül

* Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, koseogluemine@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2457-7659

** Bağımsız Araştırmacı, kbradurna@gmail.com, Orcid:0000-0002-4310-1085

Giriş

Mekân olgusu, mimari tasarımda esas öge olarak kabul edilebilir. Günlük hayatın akışında, yaşadığımız tüm alanlarda mekân içindeki varlığımız sürekli olarak değişmekte ve uyarlanmaktadır. Her an mekânın bir unsuru hâline geliriz. Mekân, insanın bireysel ve kolektif olan davranışlarının sınırlandırıldığı ve sınıflandırıldığı belirli alanlar olarak da düşünülebilir. Mekânın algılanması ise başka bir konuya işaret etmektedir. Algı devreye girdiğinde duylara hitap eden uyaranlar olması beklenmektedir. Bu uyaranlar görme, işitme ya da dokunma gibi çeşitli duylar aracılığıyla kişiye yansır ve kişi bu deneyimleri hatıraları ile eşleştirerek mekâna yaklaşımını belirler. Duylar bellekte yer alan bir hatırayı harekete geçirirse, mekânın algısını duyguların yönetmesi kaçınılmazdır. Aksi hâlde ise mekân henüz deneyimleniyor olur ve bundan sonrası için hafızaya veri toplanır. O hâlde insanın mekân algısını çalıştıran unsur, deneyim ve bellekte depolanan bilginin duylar aracılığıyla tekrar hatırlanması olarak düşünülebilir. Bachelard mekânı ev üzerinden tanımlarken "İçinde oturlan mekân, geometrik mekânı aşar." demiştir (Bachelard, 1996, s.72). Dolayısıyla içinde yaşanan mekânları diğerlerinden ayırmak gerekir. Bu mekânlarda tüm hayatımızı geçirdiğimiz için, geçici mekân olarak görebileceğimiz kamusal mekândan ayrılır. O halde ev kavramı, insanın mekânla kurduğu ilişkide en birincil çerçeve olarak da görülebilir. Evlerle olan temas sosyal ilişkilerde de etkisini göstermektedir. Eylül'de karakterlerin en çok zaman geçirdikleri mekânlar evlerdir. Farklı manalarla ilişkilendirdikleri evleri algılamaları da dolayısıyla değişken olur.

Romanda mekân kavramı ise tasvir edilen karakterlerin başlarından geçen olaylara sahne olmaları sebebiyle önemlidir. Mekânla bütünleşen olaylar karakterlerin kişisel özelliklerine de referans olurlar. Kimi zaman mekânın roman kurgusu içinde belirleyici bir unsur olarak görüldüğü de mevcuttur. Mekânın etkisiyle karakterlerin duyu durumları değişebilir bu da doğrudan mekân algısını etkilemektedir. Eylül romanında olduğu gibi mekân karakterlerin davranışlarında ve duygularında belirleyici hale gelebilmektedir. Deneyim de mekân algısının değişiminde önemli bir etkidir. Olumlu duyguların olumsuz dönüşmesi, mekânın daraldığı, kapalı hale geldiği hissini kişiye yaşatarak algıyı olumsuz yönde değiştirebilir. "Kapalı-dar, yutucu mekânlar, anlatı kişilerinin kendilerini gerçekleştirmelerine izin vermeyen mekânlardır." (Şahin, 2017, s. 32). Eylül'de karşılaşılan bu olgu benzer şekilde karakterlerin özgürlük ve duygularının kısıtlandığı, kontrol altında veya hâkimiyet altında hissettikleri bağ evi ve konakta kendilerini kapalı mekânda tasvir etmelerinde görebiliriz. Mekân algısında duygular, karakterlerin hem birbirleriyle hem mekânla kurdukları ilişkiyi değiştirebilmektedir. "Mekân kavramını bütün duyu organlarımızla birlikte algılar ve bu algılarımızı belleğimizde bulunan durumlarla mukayese ederiz." (Altan, 1993, s.75). Bellekte eşleşen durumlar mekânları algılama şeklimizi değiştirir. Servet-i Fünûn romanlarında sıklıkla konu edilen Batılılaşma gayretindeki ailelerden biri olarak görebileceğimiz roman karakterlerinin, geleneksel bir şekilde kurgulanmış bağ evinden kaçarak modern bir hayat sürdürebilecekleri yalıya taşınmak arzuları da dönemin bazı gerçeklerini göz önüne getirmektedir. "Servet-i Fünûn kapsamında kaleme alınan romanlarda mekân, insan yaşantısı ve algısının vazgeçilmez bir unsuru olarak değerlendirilir." (Şahin, 2017, s. 27). Bu açıdan değişen yaşam alanlarının geçmişle gelecek arasında ya da geleneksel ile modern arasında bir geçiş olduğunu söylemek mümkündür.

Romanda Suat, Süreyya ve Necip karakterlerinin psikolojik durumları ele alınmıştır. Suat ve Süreyya beş yıllık evli bir çift olarak, Süreyya'nın ailesiyle birlikte konakta yaşamaktadır. Yazları geçirmek için atalarından kalan bağ evine yerleşirler. Ne konakta ne bağ evinde olmak isteyen Süreyya'nın mutsuzluğuna dayanamayan Suat kendi babasından istediği parayı Süreyya'ya vererek bir yalı tutmasını ister. Yalıya taşınan Suat ve Süreyya'nın sürekli bir ziyaretçileri vardır; Süreyya'nın halasının oğlu Necip. Kadınlarla ilişkileri hiç

yolunda gitmemiş, hep mutsuz bitmiş Necip'in hiçbir kadına güveni olmadığı için evliliğe mesafelidir. Birlikte zaman geçirdikçe Suat'ın diğer kadınlardan farklı olduğunu düşünen Necip ona hayranlık beslemeye başlar ve bu hayranlık zamanla aşka dönüşür. Suçluluk duygusuyla aileden kaçınmaya çalışsa da yakınlıkları sebebiyle sitem eden çiftin ısrarına dayanamayan Necip yalıda uzun süre misafir olur. Süreyya'nın yalıda mutlu olması Suat'ı sevindirir de tek başına kendi varlığının Süreyya'yı mutlu edemeyişi Suat'ın kalbinde bir yara olur. Yalıdaki yaşamları boyunca sürekli sandalla gezintiye çıkan Süreyya'ya katılmadığı için evde kalıp Necip ile piyano çalar. Bu anlar Suat ve Necip için çok keyifli geçmektedir. Suat'ın yalnızlığı azalır, Necip de sevdiği kadınla vakit geçirir. Zamanla Suat'ın da Necip'e karşı duygular beslemeye başlamasıyla duygusal çalkantılar hızlanır ve karakterlerin psikolojileri sürekli değişkenlik gösterir. Yazı bitince tekrar konağa dönen çift, kendilerini kısıtlanmış bir alanda bulurlar. Suat ve Necip'in konakta da duygusal değişimleri devam etmektedir. Korku, endişe, hayal kırıklığı, mutsuzluk ve şüphe gibi birçok duygu sürekli karakterleri meşgul ederken bir gün konakta çıkan yangında Suat ve Necip'in hayatını kaybetmesiyle hikâyeye sonlanır.

Mehmet Rauf'un Eylül romanını inceleyen bazı çalışmalarda, romandaki duygu meselesine estetize edilmiş kimlikler üzerinden bakılmıştır (Kanter, 2010). Öte yandan Eylül romanındaki mekanlara sosyo-psikolojik açıdan bakan araştırmacılar da bulunmaktadır. Örneğin, Tuğluk (2017) Eylül romanında bir mekân olarak odaya mahremiyet kavramı açısından yaklaşmıştır. Bazı çalışmalar Eylül romanında mekân ve duyguların ilişkisine odaklanırken mekân değişimi ile gerçekleşen öznel değişimleri göstergelerle açıklamaya girişmiştir (Asiltürk, 2009). Bazı araştırmacılar ise Eylül romanındaki mekanların duygu durumlarını etkileyişini tek bir duygu ekseninde çözümlemeye çalışmışlardır. Örneğin, Özcan (2013) romandaki can sıkıntısı olgusunu ele almıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türk edebiyatında çok önemli bir yeri olan psikolojik roman Eylül'de tasarlanan karakterler üzerinden, mekân algısının değişimini etkileyen faktörlere dikkat çekmek, aynı zamanda birden fazla mekânla kurdukları bağ üzerinden, mekân algısında yaşadıkları değişiklikleri duygularla ilişkilendirerek tematik analiz yoluyla irdelemektir.

Yöntem

Çalışmaya yön veren asıl konu mekân algısının kavramlar çerçevesinde kolaylıkla değişebilir olması durumudur. Bu değişkenliği sağlayan kavramlardan bazıları insan psikolojisi, duyguları, geçmiş deneyimleri ve geleceğe dair beklentileri olarak tespit edilmiştir. Ele alınan roman "Eylül" birden fazla sefer okunarak; karakter, olay ve mekân analizleri yapılmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması yapılmış (Bretschneider ve ark., 2015), durum olarak Eylül romanı seçilmiştir. Nitel bir araştırma olarak ele alınan konuda, mekân algısının değişimi karakterlerin duygu değişimleri üzerinden incelenmiştir. Duygu değişimlerine örnek olabilecek durumlar amaçlı örnekleme (Palinkas, 2017) yoluyla belirlenmiştir. Verilerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır (Braun ve Clarke, 2006). Belirlenen durumlar üzerinden yapılan analizler neticesinde kodlamalar ve temalar ortaya çıkmıştır.

Bulgular

Kullanılan yöntem ve yaklaşım neticesinde, romanda kurgulanan karakterlerin arasında yaşanan durumların etkisinde değişen duygusal hallerinin mekânı algılamadaki etkisi ortaya çıkmıştır. Yaşanan olaylar, iyi ve kötü tüm tecrübelerin karakterlerin mekânla kurdukları bağ üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analizlere ait veriler, algı değişimini etkilediği düşünülen deneyim ve duyguların etkisini bizlere sunmuştur.

Karakterlerin mekânlara dair betimleyici tanımlamaları üzerinden belirlenen temalar, duygusal değişimlerinin mekân algısını etkilemesine dair birer veri haline gelmiştir.

1. Eylül Romanında Mekân Algısı

Romanda, üç ana karakterlerin psikolojileri merkeze alınmıştır. Karakterlerin psikolojik durumları, duygu değişimlerine sebep olmakta bu da mekânlarla olan ilişkilerini etkilemektedir. Burada ele alınan üç ana karakterden Süreyya, Suat ve Necip'in birbirleriyle ve etraflarıyla olan etkileşimlerinden doğan duygusal sonuçlar mekân algısını yönetmektedir. Süreyya, babasıyla olan problemlerini konak ve bağ evinde bulunduğu süreçte en yoğun şekilde yaşamaktadır. Geçmişe dayanan deneyimsel duygular, bakış açısını derinden etkilemiş buna bağlı olarak da mekânlara karşı yaklaşımı belirlenmiştir. Korkmaz'a göre (2017, s.16) "Anlatılarda, mekânın fiziksel niteliklerinden çok algısal niteliğinin ön planda olması, aslında deneyimsel halk psikolojisinde derin bir hakikat olarak kendini göstermektedir." Babası ile sağlıklı bir ilişki kuramayan Süreyya için onunla aynı çatı altında bulunmak cehennemle eşdeğerdir. Süreyya'nın duygularında en öne çıkan durum kendi özgürlüğü ve mutluluğudur. Bağ evinde hissettiği bunalıcı durum, Süreyya'nın Suat ile olan ilişkisine de yansımaktadır. Bu sebeple Suat'ın da mekânla olan ilişkisi etkilenmektedir. Süreyya'nın bağ evini tanımlarken sürekli olarak sıkıntılı ve dar bir mekânı anlatır gibi ifadeleri, tamamen duygusal karamsarlığı sebebiyledir. Babası ile olan problemleri ve Süreyya'nın bundan kaçmak kurtulmak arzusu konak ve bağ evini bir zindana çevirmektedir. Bağ evini çocukluğundan beri geldikleri bir çöplük (Rauf, 2020, s.2) olarak görmektedir. Aynı şekilde hali hazırda birlikte yaşadıkları konak da Süreyya'nın gözünde makul bir yer değildir, çünkü orada da babası ile birlikte yaşamak zorundadır. Bu düşüncesini, yalılı tuttuklarında belki kışın da yalılı kalırız diyerek ifade etmiştir. Yalılı kalma arzusu kendi kurallarına göre yaşayabilme umudunun bir neticesidir. Bağ evinde kendini sürekli olarak kötü hisseden Süreyya orada kaldıkları süre bunalımını "kendimi bostan kuyusunda zannediyorum" (Rauf, 2020, s.2) şeklinde ifade etmiştir. O halde dört duvar bir mekânın içinde bu algıyı Süreyya'ya yaşatan yalnızca babası ile olan kötü ilişkisidir. Süreyya konak ve bağ eviyle olan ilişkisinde babasına duyduğu öfkeyi merkezde tutmaktadır. Bu duygular ise Süreyya'nın içinde bulunduğu mekânda darlık hissine ulaşmasına sebep olmaktadır. "Mekânın darlaşması, psikolojik açıdan çıkmazda olan karakterin, üzerine dünyanın yürüdüğünü hissetmesidir." (Korkmaz, 2017:16). "Babasına karşı bir şey yapamamasının intikamını almak isteyerek hırsını başkalarından çıkarıyor, buradaki yaşayışa itiraz etmek için her şey kendisine bir vesile oluyordu. Bunun için her günkü hayatında genellikle şen olan Süreyya, buraya taşındıkları on günden beri hemen daima sisli, isyankâr, hatta o kadar sevdiği karısı Suat'a karşı bile hemen hiç sebep olmayarak haksız davranıyordu." (Mehmet Rauf, 2020, s. 2).

Yalı ise babasının asla olmadığı serbest bir mekân olarak görünmektedir. Yalıya dair beklentileri, henüz tecrübe etmemiş olmasına rağmen Süreyya'yı büyük umutlarla beslemiştir. Birçok sefer yalının ve Boğaziçi'nin ferahlığını farklı şekillerde ifade etmiştir. "Deniz yok mu deniz... En sıcak havalarda bile insana can verir." (Rauf, 2020, s. 3). "Mehtap olsun olmasın oranın geceleri ne güzeldir." (Rauf, 2020, s. 3). "...hele öğleden sonraki güzellik." (Rauf, 2020, s. 40). Neredeyse tüm süre boyunca Süreyya'nın duyguları sabittir, bu sebeple mekânlarla ilgili düşünceleri de hep sabit kalmıştır. Kitabın en istikrarlı karakteri olarak düşünülebilir. Konak ve bağ eviyle kurduğu ilişki babası ile kendi arasındaki ilişki üzerinden tanımlanmaktadır, bu hiçbir değişikliğe uğramadığı için Süreyya'nın bu mekânlara yaklaşımı da hiçbir zaman değişmemiştir. Diğer yandan yalı tamamen beklentilerle dolu bir bilmece olmasına rağmen, Süreyya'nın bu beklentileri de yine mekânın kendisine ve imkânlarına bağlıdır. Suat'la ya da bir başkasıyla ilişkilendirmediği sürece bu mekân her zaman aynı şekilde algılanmaya devam etmiştir. Buna rağmen sadece bir anda, Süreyya'nın da içine bir şüphe düşmesiyle yalı birden kaçmak istediği bir yere dönüşür. Çok uzun sürmemesine

rağmen ortadan kaldırmak istediği duygu sebebiyle yalıdan hızlıca uzaklaşmak Süreyya'nın bulduğu ilk çözüm olmuştur. "...artık burada sıkıldığından, havaların kötülüğünden uzun uzun şikâyet etti." (Rauf, 2020, s. 184).

Yalı ile kurduğu bağ, Süreyya'nın konak ve bağ eviyle olan problemlerini ortadan kaldırmış, bu mekânlarda hissettiği boğucu durumdan kurtulmuş ve özgürlüğüne kavuşmuştur. Yi-fu Tuan'a göre (1975) bir insan bir mekânda kökleşmiş olduğu için bağıllık hissedebilir ya da bu bağ bilinçli olarak kurulabilir. Konakta uzun yıllar yaşadığı halde bir türlü bağ kuramayan Süreyya için geçmişi, otoriteyi ve tekdüzeliği reddedip başka bir mekânda yaşamak çok kolay olmuştur. Yalıdan yana beklentileri Süreyya için geleceği ifade etmektedir. Süreyya ve Suat çiftinin yalıya karşı olan beklentileri, bilinçli olarak bir bağ kurmalarını sağlamıştır. Süreyya, yalı ile henüz gerçekleşmemiş olsa da deneyimlenebilecek yaşantının beklentileri üzerine bir bağ kurmuştur. Heidegger'e göre (Sharr, 2013) insan kendisi ile ilişkilendirebileceği bir mekân inşa etmek ister, bu mekân Süreyya için yalıdır. Yalıda adeta mutluluklarını geri kazanan çift için yeni bir hayat kurulmuştur. Mekânla kurdukları bağ, aralarındaki problemleri görünmez kılmıştır. Bu sebeple yalının mesken olarak benimsenmesi de kolaylaşmıştır. Kişinin bulunduğu mekânla özdeşleşmesi ve orayı yer edinmesi, mekânın zihinsel kavranması üzerinde değişikliklere sebep olmaktadır. Süreyya ve Suat'ın yalıyı yer edindikten sonra tüm sosyal ilişkilerinde farklılıklar oluşmaya başlanmıştır. Bağ evinde ve konakta sıkışık bir alanda yaşıyor olma hissinden kurtulup, geniş ve serbestlikler sunan bir mekâna geçiş yapmışlardır. Korkmaz'a göre (2017, s. 21) mekânın açıklık hissi kişinin kendisi ve çevresiyle uyum içinde bulunmasıyla ortaya çıkar.

Bu mekânda Suat'ın yaşadıkları ise daha değişkendir. Suat, bağ evinde buldukları sürede Süreyya'nın sevgisinden şüphe duymadan yaşamıştır. Bu hisler Suat'ın mutluluğunu sürekli kılmış bağ evini keyifli bir mekân olarak görmesini sağlamıştır. "Her nefes aldıkça hayat artıyormuş gibi." (Rauf, 2020, s. 1) diye düşünmesi Süreyya ile olan mutluluğunun mekâna yansımastandır. Herhangi bir fiziksel noksanlık Suat'ın mekânla olan ilişkisini etkilememiş, Süreyya'nın varlığı ile mekân gözünde hep makul derecede güzellikler barındıran bir yer olmuştur. Suat'ın mekânlarla olan ilişkileri öncelikli olarak Süreyya ve arından Necip ile bağlantılıdır. Süreyya ile olan ilişkisi bozulduğunda, bağ evine ve konağa karşı olan ilgisi ve tahammülü de kalmamıştır. Grafikten de görülebileceği üzere, Suat'ın bağ evi ve konakla olan bağı zamanla zayıflamıştır. Bu iki mekânda da Suat kendini sıkışık ve kısıtlı hissettiği, yargılandığı ve sürekli izlendiği için mekânlar dar karanlık şekillerde algılanmaya başlanmıştır. Yalı grafiğinde görüldüğü üzere, Suat'ın yalı ile olan beklentisi zaten yüksekti. Bu sürecin öncesinde Süreyya'ya karşı duyduğu sevgi Suat'ın onun olduğu her mekânda iyi hissetmesini ve mekânı benimsemesini sağlamıştır. İlerleyen zamanlarda Süreyya'nın ilgisi ve sevgisinden şüphe etmeye başladıkça, yalıdaki mekân algısı dalgalanmaya başlamıştır. Kendi duygusal değişimleri mekân algısına da yansımıştır. Öyle ki Süreyya sandalla gezerken Suat vaktini evde yalnız geçirmektedir. Kendisine eşlik eden Necip olduğu sürece bu yalnızlığı unutup tekrar keyif almaktadır. Necip yalıdan ayrıldığında ise yalnızlık hissetmektedir. "Bunun için iki gün kalıp üçüncü gün yine birden ısrarla kaçmak isteyince onlar için, hele yalnız kalmaktan korkan Suat için, bu pek acı oldu." (Rauf, 2020, s. 114). Suat'ın yalı ile olan bağı bir yandan Süreyya bir yandan da Necip'le bağlantılıdır. İkisi de musikiyi sevdikleri için Necip'le piyano çalıp vakit geçirirlerken Süreyya rahatsız olduğu için yanlarında bile durmaz Doğal olarak Necip ve Suat'ın paylaşacak daha fazla zamanları olduğu için mekân ikisi adına özelleşir. Geçirdikleri tüm bu vaktin neticesinde konağa tekrar dönecek olmak Suat'ı korkutmuştur çünkü yalıdaki özgürlüğünden ayrılmak zorunda kalmıştır. Konakla ilgili korkularını "...kendini o yüksek tavanlı, karanlık sofaların içinde, yüksek pencereleri örten ağır perdelerin yarı gecesiyle dolu odalarda bulunca, isyanının nasıl âciz olduğunu görüp hiçbir şeye cesaret edemeyeceğini anlayarak..." (Rauf, 2020, s. 189) şeklinde ifade etmiştir. Suat'ın konağa geçtikten sonra hayatında her şey zorlaşmış bu sebeple

hep kendini sıkışık bir mekânda hissetmiştir. Yalıya taşınmadan önceki hisleriyle tamamen farklı durumda olan Suat için mekân algısı olumsuz bir şekilde değişmiştir.

Necip için mekânların anlamı, içinde birlikte bulunduğu insanlara ve kendi ruh haline göre sürekli bir değişim halindedir. Romandaki en değişken karakter olarak Necip görülmektedir çünkü şüphe, evham, hayal kırıklığı ve mutluluk gibi duyguları en belirgin yaşayan kişi kendisidir. Suat'a duyduğu hayranlığın aşka dönüşmesiyle hissettiği suçluluk duygusu yalıyı daraltmış adeta kaçarak çıkmış, Suat'tan karşılık bulmasıyla hissettiği mutluluk yüreği ile beraber sanki yalıyı da büyütmüş ve ferah hissettirmiştir. Bunların arasında ufacık bir şüphle yalı Necip için ihanetin yuvası haline dönüşebilirken, cehennem diye tanımladığı bağ evi Suat ile birlikte aynı çatı altında bulunduğu müddetçe keyif veren bir mekâna dönüşmüştür. Suat'ın Süreyya'ya olan sevgisi ve yaklaşımı, Necip'in kendi yaşantısını sorgulamasına sebep olmuş ve her zaman keyifle vakit geçirdiği Beyoğlu ile olan ilişkisini bozuntuya uğratmıştır. "... fakat sonra birden bire dönerek tekrar bu hayattan bir iğrenme geldi. Herkesle konuşurken, gezerken, susarken kalplerindeki bütün duyguları abartılarla siyahlatarak keşfetmekle onlardan ve kendinden bir iğrenme hissediyordu." (Rauf, 2020, s. 72). Necip için Suat'ın Süreyya'ya yaklaşımı, sadakati ve sevgisi yalıyı sıcak bir eve dönüştürüyordu. Önceleri yalnızca ikisi arasındaki muhabbete özenirken birden kendinde bu duygunun eksikliğini fark etmesi, Necip'in diğer mekânlara bakışını değiştirmiştir. Yukarıda aktarıldığı gibi, sanki çok keyifle deneyimlediği Beyoğlu artık ona sevgiyle yaklaşan bir eş bulunmadığı için iğrendiği bir yere dönüşmüştür. "Burada geçirdiği günün şu etkisi olmuştu ki saygı ve sevgi gösterdiği ve saygı ve sevgi gördüğü kişilerden ayrılıp Beyoğlu'na geçince orada yaşamak onu harap ediyordu." (Rauf, 2020, s. 51). Necip kadar hızlı olmasa da duygusal değişimleri sebebiyle mekân algısı sürekli değişen bir diğer karakter Suat'tır. Ne zaman ki Necip ile arkadaşlığı ilerlemeye başlamış, yalı ile olan bağı da bununla birlikte güçlenmiştir. Yalı Suat için mutlu ve özgür olabildiği serbest bir mekândır. Süreyya ile olan sıkıntılarını görmezden gelebilir, kendi hayatındaki mutluluğu Necip ile paylaştığı anlarla çoğaltabilir hale gelmiştir. Yalının konak ya da bağ evinden ayrı aktarılması da bu özgür olma kavramıyla ilgilidir. Necip'in olmadığı zamanlarda yalnız kalmaktan korkar ve bu duygusal değişimi de yalıya karşı bakışını değiştirerek o mekânı soğuk ve katlanılmaz hale getirir. "...iki gün kalıp üçüncü gün yine birden ısrarla açmak isteyince onlar için, özellikle yalnız kalmaktan korkan Suat için bu pek acı oldu." (Rauf, 2020, s. 114). Bir başka sefer, Necip'in hastalandığı haberini aldığı anda duyduğu endişe, yalıyı içinde durulamayacak derecede sıkıntılı bir mekâna dönüştürmüştür "Burada durduğu müddetçe merak ve ıstırabından yaşayamayacağını hissediyor." (Rauf, 2020, s. 118).

Tüm bu alıntılara bakılarak, kitabın tahlilinde dikkatimizi çeken nokta mekânın algılanmasında en etkili durumlardan birinin kişilerin psikolojik durumları, hislerinin değişkenliği ve mutluluk derecelerinin artıp azalması olduğu görülmektedir. Tüm kitap boyunca süregelen olaylarda en çok değinilen noktalar her bir karakterin mekânlarla kurduğu ilişkinin değişkenliği olmuştur. Süreyya, Suat ve Necip için duygusal çalkantılar mekânlarla kurdukları bağı sürekli olarak değişkenliğe uğratmıştır. Tablo 1.1 bu değişkenliği görebilmek için uygun bir tablodur.

Tablo 1.1. Karakterlere ait ifadeler üzerinden kodlama tablosu

KARAKTER	ALINTI	KODLAMA
SÜREYYA	"... çocukluğundan beri yaşaya yaşaya usandığı bu ıssız çöl, onu artık çıkıp gezmekten men edecek kadar bıktırmıştı." S.2	Issız çöl – bağ evi
SÜREYYA	"Kendimi bostan kuyusunda zannediyorum." S.2	Bostan kuyusu – bağ evi
SUAT	"her nefes aldıkça hayat artıyormuş gibi" s.7	Hayati artıran bir nefes – bağ evi

NECİP	“Burada nasıl hayat geçiriyorsunuz bilmem ki... Zorla insan cehenneme girer mi?” s.10	Cehennem – bağ evi
NECİP	“Şimdi Ada gittikçe güzelleşir, İstanbul’un en güzel yeri bu ayda Adalar’dır.” S.11	İstanbul’un en güzel yeri -
NECİP	“Bilhassa ben buranın sabahını severim”. S.14	Sabah vakitleri güzel – bağ evi
NECİP	“Gerçekten fildişinden yuva.” S.35	Fildişinden bir yuva – yalı
NECİP	“Ah görseniz artık, diyordu, görseniz artık Beyoğlu ne kadar tahammül edilemeyecek hale geldi.” S.35	Tahammül edilemez bir yer – Beyoğlu
NECİP	“Beyoğlu’nun o baş ağrıtan satıcı gürültülerinin evlerin içinde nasıl çınladığını bilseniz...” s.35	Baş ağrıttıcı gürültünün çınlaması – Beyoğlu
NECİP	“Bilemezsiniz Beyoğlu hayatının, hatta eğlenilecek mevsimde bile nasıl bunaltıcı, beyin ezici bir hali vardır.” s.42	Bunaltıcı, ezici bir hal – Beyoğlu
SÜREYYA	“Deniz yok mu deniz... En sıcak havalarda bile insana can verir.” S.3	İnsana can veren güzellik – Yalı/İstanbul
SÜREYYA	“Mehtap olsun olmasın oranın geceleri ne güzeldir.” S.3	Geceleri güzel bir yer – Yalı/İstanbul
SÜREYYA	“Mücevher kutusu, fildişi yuva.” S.27	Fildişinden bir yuva – Yalı/İstanbul
SÜREYYA	“Hele öğleden sonraki güzellik.” S.31	Öğleden sonra güzelliği – Yalı/İstanbul
SÜREYYA	“Zannederim ki oraları kışın bile hoştur.” S.32	Kışın bile güzel bir yer – Yalı/İstanbul
SUAT	“Ah Necip, biz bağda meğer cehennemdeymişiz, ne yer, ne yer!” s.31	Cehennem – Bağ evi
NECİP	“...kışın buraları bütün bütün tenhaliğiyle o kadar güzel olurdu ki...” s.71	Tenhaliğiyle güzel – Yalı/İstanbul
NECİP	“Evin her günü hayatında ancak şimdiki gözleriyle bakılırsa görülebilecek, bu fikir ve şüpheyi ortaya çıkarıp destekleyecek şeyler görür gibi oluyor, her köşede bir sır gölgesi var gibi geliyordu.” S.85	Sırlarla dolu bir ev – Yalı/İstanbul
NECİP	“Necip artık burayı kendi evi gibi görmeyi zorunlu hissetmişti.” S.89	Kendi evi gibi hissetmek – Yalı/İstanbul
SUAT	“...kendini o yüksek tavanlı, karanlık sofaların içinde, yüksek pencereleri örten ağır perdelerin yarı gecesiyle dolu odalarda bulunca...” s.189	Yarı geceyle dolu odalar – konak
NECİP	“...bir zindandan kurtulur gibi oradan çıkınca...” s.217	Zindan gibi – konak

Bu kodlamalar belirli temalar altında birleşerek mekânın edindiği çeşitli manalara işaret etmektedir. Bu manalardan anlaşılacağı üzere, her bir mekân için neredeyse hem çok olumlu hem olumsuz birçok ifade bulunmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere bu farklılık kişilerin çoğunlukla deneyimleriyle bağlantılı olarak duygusal ve psikolojik durumlarının değişkenliği ile ilgilidir. Tablo 1.2’de mekânların betimlenme biçimlerine bakılarak çeşitli temalar belirlenmiş olduğu görülebilir. Bu temalar dâhilinde Bağ Evi, İstanbul ve Konak için benzer temaların ortaya çıkması, aynı karakterlerin çeşitli duygu değişimlerini her mekânda yaşama sürekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bağ evi için, “ıssız çöl, bostan kuyusu, cehennem” gibi ifadeleri kullanan Süreyya ve Necip karakterleri için bu mekân bunaltıcı, korkutucu ve darlık hissi veren ve “hayatı artıran bir nefes” ifadesiyle Suat için ferahlık hissi veren bir mekân olarak fiziksel özelliklerinden bağımsız bir şekilde betimlenmesiyle “Alegorik Mekân” temasında yer almaktadır.

Tablo 1.2. Kodlamaların temalara dönüşümü

KODLAR	TEMALAR
BAĞ EVİ	Alegorik mekân

Issız çöl	
Bostan kuyusu	
Cehennem	
Hayatı artıran bir nefes	
BAĞ EVİ	Duyusal mekân
Güzel sabah vakitleri	
KONAK	Alegorik mekân
Zindan gibi	
Yarı geceyle dolu odalar	
İSTANBUL	Duyusal mekân
Geceleri güzel bir yer	
Öğleden sonra güzel bir yer	
Kışın bile güzel bir yer	
Tenhaliğiyle güzel bir yer	
İSTANBUL	Alegorik mekân
İnsana can veren güzellik	
İSTANBUL	Çağrışımsal mekân
Fildişinden bir yuva	
Kendi evi gibi hissettiren	
Sırlarla dolu bir ev	

Bu tablolardan yola çıkılarak duygusal değişimlerin mekân algısındaki etkisini destekleyecek veriler ortaya koymak mümkündür. Her bir karakterin yaklaşımını etkileyen çeşitli olaylar duygusal değişimlerine mahal verirken aynı zamanda mekânın fiziksel bütünlüğünü koruduğu halde algısal boyutta farklılaşmasına sebep olmuştur. Bu değişimler karakterlerin deneyimleriyle sabittir. İfadelerde görüleceği üzere bağ evi, konak ve yalı için neredeyse hepsinin farklı deneyimleri olmakla beraber zamanla farklılaşan duyguların mekâna kattığı anlam da değişmektedir. Büyük bir olayın aydınlık bir mekânı aniden karanlık ücra bir yere dönüştürmesi, yalnızca içine düşen bir şüphe duygusunun neticesidir. İstanbul, dolayısıyla yalı her bir karakter için fiziksel ve duygusal özgürlüğü ifade ederken, hepsinin yaşadığı şüphe duygusu mekânı karakterler için daraltmıştır. Buna rağmen şüphenin ortadan kalktığı anlarda yalı fiziksel olarak küçük bir mekân olarak tanımlansa da, ferah ve geniş bir mekân algısındadır. “fildişinden bir yuva” ve “kendi evi gibi hissettiren” ifadeleri yalının hem fiziksel güzelliğini abartarak yüceltme yoluyla hem de hissî manada kolay bağ kurulabilen bir mekân haline gelmesi “sırlarla dolu bir ev” ifadesiyle gizemi çözülemeyen bir mekân benzetmesi sebebiyle çağrışımsal mekân; “insana can veren güzellik” ifadesiyle alegorik mekân ve zamana bağlı olarak güzelliğinin vurgulanmasıyla duyusal mekân teması altında yer almıştır. Romanın sonunda karakterlerin dönmek durumunda kaldıkları konak, “zindan gibi” benzeri ifadelerle oldukça boğucu ve dar bir mekân olarak tanımlanmasıyla, alegorik mekân teması altında yer almıştır. Yine karakterlerin içinde bulunmaktan pek memnun olmadıkları bağ evi, “ıssız çöl”, “bostan kuyusu” ve “cehennem” gibi benzetmelerle alegorik mekân, yalıyla benzer şekilde zamana bağlı olan güzellik vurgusuyla “duyusal mekân” temaları altında yer almıştır. O halde denebilir ki insanın mekânla kurduğu ilişkide en önemli sayılabilecek etkenlerden biri olarak duyguları ele almak doğru bir yaklaşım olmuştur.

Tablo 1.3. Romandaki mekânların temaları

MEKÂNLAR	TEMALAR
BAĞ EVİ	Alegorik Mekân Duyusal Mekân
İSTANBUL	Alegorik Mekân Duyusal Mekân Çağrışımsal Mekân
KONAK	Alegorik Mekân

Üç ana karakterin etrafında dönen romanda, üç de ana mekân bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu mekânların her biri için tespit edilen algısal mekân tanımlamaları temalar

etrafında toplanmıştır. Tablo 1.3'te kolaylıkla görülebileceği üzere, *Bağ Evi*'ne ait temalar "Alegorik Mekân" ve "Duyusal Mekân" olarak; *İstanbul*'a ait temalar "Alegorik Mekân", "Duyusal Mekân" ve "Çağrışımsal Mekân" olarak; *Konak*'a ait temalar ise "Alegorik Mekân" olarak belirlenmiştir. Bu temalar çerçevesinde her duygu değişiminin, çevresel özellikleri birbirinden farklı olan her bir mekân için benzer tanımlamalar altında toplanabileceği görülmüştür. Bununla birlikte bu mekânların koşullarının da karakterlerin duygusal değişimlerinde etkisi olduğunu söylemek doğru olacaktır. Dolayısıyla karşılıklı bir değişimin mekân karakterini belirlemede etkili olduğu görülebilir. Yalnızca *Konak* için tek bir tema tespit edilmiş olması, mekânın romanın gidişatında görünürlüğünün az olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat tıpkı bağ evinde olduğu gibi konakta da geniş ailenin bir arada bulunduğu aşikâr olduğundan bağ evi ile benzer duygular barındırması beklenmektedir.

Sonuç

Hikâyenin gidişatında karakterler arasındaki ilişkinin boyutlarının sıklıkla değiştiği görülmektedir. Türk edebiyatının iyi bilinen psikolojik romanlarından biri olan Eylül'un her karakterine ait çeşitli duyguların ortaya çıkışı kolaylıkla anlaşılmaktadır. Karakterler deneyimleriyle ve duygusal değişimleriyle mekânla olan ilişkilerinde oldukça dinamiklerdir. Bununla birlikte mekânlara dair yaklaşımları ifade biçimlerine yansımaktadır. Oluşturulan tablolar karakterlerin mekânlarla ilgili betimlemelerine dayanmaktadır. Bu tablolara bakarsak her birinin tüm mekânlar için baştan sona duygu değişimleri ile birlikte algısal değişimleri de okunabilir. Süreyya'nın mekân algısı neredeyse tüm hikâye boyunca karardır. Çünkü Süreyya'nın mekânlarla kurduğu bağ ekseriyetle babası ile alakalıdır. Babası ile olan ilişkisinde bir değişiklik olmadığı için duyguları ve mekân algısı hiç değişmemiştir. Sekteye uğradığı tek nokta Suat ve Necip arasındaki yakınlıktan şüphe duyduğu ana denk gelmektedir. Bu da zaten yalıtıcı hızla ardında bırakarak konağa dönmeye sebep olmuştur. Buradan bile son derece kararlı ve inatçı olan Süreyya'nın duygusal değişiminin mekân algısındaki büyük etkisi görülebilmektedir. Suat'ın hikâye boyunca mekânlarla ilgili algısı ise değişkendir. Süreyya ile olduğu anlarda konak ve bağ evinden keyif alırken, yalıtıcı biriktirdiği hatıralar ve kazandığı özgür davranış imkânı, Suat'ı diğer iki mekândan koparmıştır. Aynı zamanda Süreyya'nın ailesi ile bir arada yaşama durumu da Necip'e duyduğu yakınlığın ardından Suat'ta bir korkuya dönüşmüş, mekân algısını etkilemiştir. Suat'ın çoğunlukla olumlu algıladığı yalı ona özgürlüğü ve mutluluğu sunan bir mekân olarak artışta görülmektedir. Necip'in bu mekânlarla olan bağı başlangıçta nötr gibi görünse de Suat'a karşı olan duygularının şiddetlenmesiyle doğru orantılı olarak değişkenlik göstermiştir. Bu çalışmanın neticesinde gördüğümüz şudur ki; kişilerin duygusal durumları mekân algısını etkilemektedir. Bir mekânın insana huzur vermesi de, cehennem olması da fiziksel imkânların dışında duygusal ihtiyaçlar ve bunların karşılığı ile belirlenir. Bir mekânın kişiye hissettirdikleri veya hatırlattıkları, deneyimler üzerinden tanımlanabilir. İçinde güzel anıların biriktiği mekânlar kişilere daha tanıdık ve konforlu gelirken, henüz bir tanışıklık ve aşinalık oluşmamış yerlerden kaçınmak istemek yine duygusal durumla açıklanabilir.

Kaynakça

- Akar, Y. (2017). Mekânın poetiği bağlamında Mehmet Rauf'un 'Eylül' romanı. R. Korkmaz içinde, *Romanda mekân* (s. 47-60). Ankara, Akçağ Yayınları.
- Altan, İ. (1993). Mimarlıkta mekân kavramı. *Psikoloji Çalışmaları*, 19, 75-88.
- Asiltürk, B. (2009). Mehmet Rauf'un Eylül romanında dört unsur. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 2, 75-99.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın poetikası*, Çev. Aykut Derman, İstanbul, Kesit Yayıncılık.

- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Bretschneider, P., Cirilli, S., Jones, T., Lynch S. & Wilson, N. (2017). *Document review as a qualitative research data collection method for teacher research*. SAGE research methods cases part 2, SAGE Publications, Ltd.
- Kanter, B. (2010). Eylül romanında estetize edilmiş kimlikler. *TÜBAR*, 18, 231-243.
- Korkmaz, R. (2017). Romanda mekânın poeziği, R. Korkmaz içinde *Romanda mekân* (s.9-26). Ankara, Akçağ Yayınları.
- Özcan, N. (2013). Eylül romanında can sıkıntısı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 20(1), 135-144.
- Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N., & Hoagwood, K. (2015). Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Administration and Policy in Mental Health*, 42, 533-544.
- Rauf, M. (2020). *Eylül*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sharr, A. (2013). *Mimarlar için düşünürler 2 – mimarlar için Heidegger*. İstanbul: YEM – Yapı Endüstri Merkezi.
- Şahin, V. (2017). Halid Ziya Uşaklıgil'in 'Aşk-ı Memnu' romanında mekân-insan diyalektiği. R. Korkmaz içinde, *Romanda mekân* (s. 27-46). Ankara, Akçağ Yayınları.
- Şengül, M. B. (2010). Romanda mekân kavramı. *Journal of International Social Research*, 3(11).
- Tuan, Y.-F. (1975). Place: an experiential perspective. *Geographical Review*, 65(2), 151-165.
- Tuğluk, A. (2017). Bir mahremiyet mekânı olarak Servet-i Fünûn romanında 'oda'. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 169-179.

Extended Summary

Mehmet Rauf's novel *Eylül*, which is perhaps the most impressive psychological novel of the Servet-i Fünun form in Turkish literature, is discussed with a thematic analysis through the change in the space perception of the fictional characters. The aim here is to reveal the effects of the emotional changes of the characters on the relationship with the place they establish and on the perception of the place, especially since it is a psychological novel. For this purpose, the case study approach, one of the qualitative research designs, and the novel *Eylül* as a case was preferred. A topic was determined for the purposeful sampling, and the sections related to that topic were selected. Since the change in the perception of space is discussed in the content of this article, the expressions of the three main characters on which the novel *Eylül* is based on spaces, the relationship and variability have been much favored sections. The expressions obtained through the descriptions of the characters were gathered under various themes and a thematic analysis was conducted considering the spaces, and the expressions were coded regarding the procedure of thematic analysis. Based on the characters' expressions about the spaces, these coding were grouped under the themes of "allegorical space, associative space, and sensory space". Themes have become signs that reveal the changes in the perception of space of the characters with emotional changes. Therefore, each space has gained different definition.

While the life of her husband Süreyya and his family in the mansion is somewhat bearable for Suat; Süreyya's complaints started to make Suat uneasy and they moved to the mansion with the help of his close friends Necip. While Süreyya, who survived the pressure of her father and family in the mansion, could not hide her happiness, Suat was also delighted with the happiness of her husband. Necip, who was a constant visitor during their stay in the mansion, is the focal point of the story. Necip, who has always been injured by his relationships throughout his life, started to have an unstoppable admiration for Suat's character in the conversation between Suat and Süreyya. After a while, this feeling, which turned into love, got a response from Suat, and emotional fluctuations accelerated. Therefore, the emotional changes that will affect the relationship that each character establishes with the place started from the feelings that the couple should not have.

In the course of the story, it is observed that the dimensions of the relationship between the characters frequently change. The emergence of various emotions belonging to each character of *Eylül* is realized without doubt. The characters are very dynamic in their relationships with the space, with their experiences and emotional changes. However, their approaches to spaces are reflected in their forms of expression. The tables created are based on the characters' descriptions of places. If these tables based on the characters' description of places are taken into consideration, the perpetual changes and the emotional changes can be recognised. Süreyya's sense of space is stable almost throughout the story. Because Süreyya's relationship with places is mostly related to her father. Since there has been no change in her relationship with her father, her feelings and perception of space have never changed. The only point he was interrupted was when he doubted the closeness between Suat and Necip. This has already caused him to quickly leave the mansion behind and return to the mansion. Even from here, it can be considered that the emotional change of Süreyya, who is extremely determined and stubborn, has a great effect on the perception of space. Suat's perception of places throughout the story is variable. While he was enjoying the mansion and the vineyard house during his moments with Süreyya, the memories he accumulated in the mansion and the opportunity for free behavior he gained separated Suat from the other two places. At the same time, Süreyya's coexistence with her family also affected her perception of space, which turned into a fear after her closeness to Necip. The mansion, which Suat perceives mostly positively, is observed to increase as a place that offers him freedom and happiness. Although Necip's relationship with these places seemed impersonal at first, it changed in direct proportion to the intensification of his feelings towards Suat. As a result of this study, it is considered that emotional states of people affect the perception of space. Whether a place keeps a personal tranquil or is a hell is determined by emotional needs and their response, apart from physical possibilities. What a place makes or reminds a person can be defined through experiences. While the places in which good memories accumulate are more familiar and comfortable to people, wanting to avoid places where the users of the places do not know what they will experience can also be explained by the emotional state.